



Stuber Andrea

Székely Anatevka

Zsidózni – ez a kifejezés nem feltétlenül azt jelenti, hogy zsidókat, zsidó mivoltot emlegetni szidalmazva, elítélően vagy akár csak irreleváns módon. Hanem azt értették alatta valaha, hogy némely keresztények a maguk vallása helyett a zsidókét kezdték követni. A 16. században, a reformáció korában a bibliai zsidó hagyományokhoz visszatérő felekezetek alakultak a szabad szellemiségű Erdélyi Fejedelemségben. Ezek egyike volt az unitárius egyház, amely Isten egységét hirdette, és a keresztények Messiását pusztán embernek tekintette. Voltak, akik ennél is tovább mentek: Mózes könyvei szerint kezdtek élni. Ószövetségi előírásra szombaton pihenőnapot tartottak, nem fogyasztottak tisztátalan állatokat, megülték a zsidó ünnepeket, héber nevet adtak a gyermekeiknek. A közösség a szombatos (sabbatarius) nevet vette fel. E „zsidózók” üldözése a 17. században kezdődött. Perbe fogásuk után három választásuk maradt. Egy részük visszatért az unitárius vagy a kálvinista hitre, többségük csak színleg. Mások Törökországba menekültek, mert ott nem büntették, ha keresztények a zsidó vallást követték. Egy csoportjuk pedig az 1868-as emancipációs törvény adta lehetőséggel élve úgy döntött, hogy szakít a kereszténységgel, és betér izraelitának. E lépésük unikális a történelemben. (A tömegességük az egyediségük. Mert egyénileg speciell e sorok írójának paksi dédapja is átállt zsidónak ez idő tájt.)

Ennek folytán Erdélyben, a Maros megyei Bözödújfaluban kialakult Európa egyetlen prozelita hitközsége. A falu több mint száz székely szombatos 1869-ben áttért az izraelita vallásra, az ortodox irányzathoz csatlakozva. Hamarosan szerény zsinagógát is építettek maguknak. Azután eljött az 1940-es év, a második bécsi döntés. Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták, s egy csapásra életbe léptek az anyaországi zsidótörvények. Bözödújfalú különböző nemzetiségű és vallású, békében élő lakosai egyszer csak avval találták szembe magukat, hogy a távoli magyarországi igazságügyi minisztérium nem igazságot, hanem súlyosan diszkriminatív megkülönböztetést tesz köztük. Értelmetlen, sőt felfoghatatlan definíciók alapján meghatározza, kit tekint zsidónak, és kit nem, s az előbbieket mivel fogja sújtani: jogfosztással, munkaszolgálatlaltal, deportálással – ahogy idehaza.

Képzeld el a bözödújfalusi családok szelektálását, amikor 1941-ben megérkezik a zsidók begyűjtését végző magyar királyi csendőrök. A családfa-dokumentálást követően hivatalosan kiadott papírok szerint a szülők nem tekintendők zsidónak, ha az áttért nagyszülők még kereszténynek születtek. A gyerekek viszont a faji törvény alapján zsidók. Ez a váratlan helyzet egy csendes, normálisan élő, senki ellen nem fenekedő erdélyi falucska

közepén olyan képtelennek hat, mintha nem is az élet írta volna, hanem egy, az abszurdra, a groteszkre fogékony író. Ám a dolog nem így áll, hanem pont fordítva. A történet valós, és a kortárs magyar drámairodalom marosvásárhelyi kiválósága, az összetéveszthetetlen humorú – na, legfeljebb Martin McDonaghéval összetéveszthető humorú – Székely Csaba írt belőle fontos, jelentékeny színdarabot a marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós társulata számára. Fellelte az emberi viszonyok között azokat a csírákat, amelyek aztán maguktól vagy környezeti hatásra (külső körülmények és/vagy feljebbvaló hatalmi érdekek mentén) nődögélnek, és gyorsan elburjánzanak. Az érzékletesen megformált cselekmény átélhető és megrendítő, a karakterek nem feketék vagy héhérek, hanem színesek.

A tavaly ősszel bemutatott történelmi dráma *Az igazság gyertyái* címet viseli, és ezt a címet ne gondoljuk valamiféle pátosz megnyilvánulásának. A betért szombatosokat nem feltétlenül tekintették egyenrangúnak a zsidók, még az üldöztetésben sem, hiszen ők több ezredévnyi előnyt mondhattak magukénak bizonyos bizarr büszkeséggel. Az újonnan csatlakozotaknak neré cedek lett a héber nevük, vagyis *Az Igazság Gyertyái*. A színdarabot Sebestyén Aba színész-rendező vitte színre, aki olyan régóta dolgozik Székely Csabával, hogy nyilván fél szavakból vagy fél színpadi gesztusokból is értik egymást. Sebestyén Aba rendezői megközelítése nem „vizionárius”, és nem kényszeríti erős, zabolázott koncepcióba a színészeket. A törté-

net elbeszélésére fókuszál. Megíté-
lésem szerint pont ez az, amit evvel a darabbal tenni kell. Megismer-
tetni, megérzékíteni, megörökíteni a bözödújfalusiak múltját. Akiket ugyan összeszedtek a csendőrök, és bezártak a marosvásárhelyi gettóba, ám az utánuk induló, őket kimenteni igyekvő falusi pap, Ráduly István lelkész végül meggyőzte a székely Botskor Lóránd helyettes csendőrparancsnokot arról, hogy a bözödiek fajtisztá, ősturáni szitytyavér magyarok, és ezért haza kell őket engedni. Ezt Botskor meg is tette, így a 63 bözödi zsidóból 60 visszatért a falujába, amely egyébként ma egy tó fenekén nyugszik, miután a ceausescu-i falurombolás keretében víztározót csináltak belőle.

A vásárhelyi színpadon a falu „vázlata” látható. Sós Beáta díszlettervező a többféle istenek házáat, a templomokat falécekből szellősen, jelzésszerűen építtette fel. Balra egy kerek kút, jobbra a Kovács család házának ácsolt szerkezete. (A hiányzó ajtó mellett a hiányzó ajtófélfán ott ferdélik a mezuzá.) A darab szereplői közül Kovácsék a betért zsidók: ők azok, akiket megismerünk. Úgy érte, hogy a helyi zsidó közösség más tagjaival nem „találkozunk” – csak emlegetik itt, jellegzetes Székely Csaba-i humorral a tojáslopó Kovácsékat. A többiek a keresztények: a propagandára fogékony, a morális megfontolásokat könnyen odahagyó tanító (Galó Ernő), a derekas falubíró (Nagy István, aki megkapóan tud ismétlődő gesztussal ellenpéldálózni a szomszédos Kőríspatakkal), a féltékenységre bujtogatott unitárius lelkész (Kovács Botond), a szomba-

tosokat szombaton munkával kiegészítő lelkészné (Nagy Dorottya) és lánya (Gecse Ramóna), továbbá a katolikus plébános (Bartha László Zsolt), aki a legfontosabb percekben ugyan mindig épp máshol tartózkodik vagy alszik – akárcsak nemzeti irodalmunk Csongor úrfija –, de a döntő pillanatban helyén van a szíve.

Kovácsék családját négy markáns színészi alakítás teszi kerekké B. Fülöp Erzsébet, Henn János, Kiss Bora és Varga Balázs jóvoltából. Az apa, Kovács Mózes Henn János megformálásában szeretni való, semmirekellő alak. Munkaeszközét, a szekerét elkártyázta, és a legkevésbé sem ég a keze alatt a munka, még csak nem is pislákol. Családszeretete szívből jövő verbális szótululásokon kívül másra nemigen terjed ki. A fiúgyermek, Varga Balázs Kovács Samuja jólelkű suhanc, egy romantikus szerelem, valamint a kártya és az alkohol áldozata, követve az atyai példát. Húga, Sára afféle hibás gyerek, mozgásában korlátozott (talán stilizáltan csípőficamos), és kicsit együgyűnek vagy autisztikusnak mondható. Legalábbis a fogalmi gondolkodáshoz kevés az érzéke. Ez az összetétel kényes színészi feladat: meg kell találni az ideális mértéket: sutaság, butaság, tisztaság, egyszerűség – semmiből ne legyen túlzóan sok a napsugaras személyiségű lánykában, akire szemet vet a megözvegyült tanító. Sárka a túlélő elbeszélő, aki az előadás első pillanatától kezdve közvetlen kapcsolatban áll a közönséggel. Kiss Bora hibátlan érzékkel dolgozik: már eleve a dallamosan sántító járásának ritmusa bájos sikkeséggel

ruházza fel a lányt. Kedves gesztus, hogy egy-egy mozdulatával halványan emlékeztet darabbéli édesanyjára, akit B. Fülöp Erzsébet nagy lendülettel és kiválóan poentírozva tesz család- és előadás-fenntartóvá. Ennek a Márta asszonynak még a gyújtóshasogatás is jól áll (bár erősen fojtogatja a fejszét), miközben az ember érzi, hogy e férjét elvesztő, rendíthetetlen nőbe és az ő tönkremenetelébe színháztörténetileg beleépült valahogy az az elfogyó anya is, akit B. Fülöp Erzsébet a *Nyugalomban* játszott. Most azonban gondos háziasszony, aki szép, szertartásos mozdulatokkal – keze lemosásával, asztalterítéssel, gyertyagyújtással – készíti elő a házat, az asztalt a Szombat bejövetelére. Ez az a pillanat, amikor a szomszédos házváz „padlásán” ülő zenekar a húrok közé csap, rázendít Cári Tibor zenéjére. Ellepi a színpadot a falu éneklő népe – s a közönség megőrül a muzsikának, a színen kibontakozó *Hegedűs a háztetőn*-hangulatnak. Hiszen itt a Szombat ünnepe, öröme, vidámságra. Az előadás két részét egy-egy erőteljes zenés finálé zárja.

A baljós események mintha felőlünk közelítenének – hátulról, a nézőtér végéből érkezik a két jól megtermett, dús csendőr Ördög Miklós Levente és Tollas Gábor képében. Ugyancsak jellegzetes, Székely Csaba-ian dialogizáló párost alkotnak. Amikor a második rész elején állítanak be a faluba, akkor az őskeresztény bözödiék, ha kissé kelleetlenül is, de már hajlandóak kikelni a helyi zsidók ellen. Netán kicsit megdobigálni őket vagy a házukat, esetleg gyújtogatni. Ha már van egy kis közhangulat, könnyű

alkalmazkodni hozzá. Egyelőre a mi böződi embereink egy szerény méretű disznó vágásával foglalatoskodnak – amit biztos nem a zsidóktól szereztek. A disznót a falu védelmére kirendelt csendőrök rögtön einstandolják. Egyébként valószínűleg tényleg levágták az állatot a takarásban, mert soha életemben nem éreztem még színházban ilyen erős és autentikus, szalmán pörzsölt disznó-szagot.

Nem mondok többet. Mindenki nézze meg, aki tudja. Aki nem tudja, olvassa el a darabot a *Látó* folyóiratban. Nyár végén eljátsszák a vásárhelyiek Budapesten is, a Városmajorban.

Az igazság gyertyái. A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának előadása. Írta: **Székely Csaba**. Zene: **Cári Tibor**. Főbb szereplők: **B. Fülöp Erzsébet, Henn János, Kiss Bora, Varga Balázs**. Díszlet: **Sós Beáta**. Jelmez: **Hatházi Rebecca**. Rendező: **Sebestyén Aba**.

128



Vékony Dorottya: Az elengedés rítusai